

De fundamentele verandering van een samenleving

Masteravond GrootZwolle met Prof. Dr. Bob de Wit | 27 mei 2021

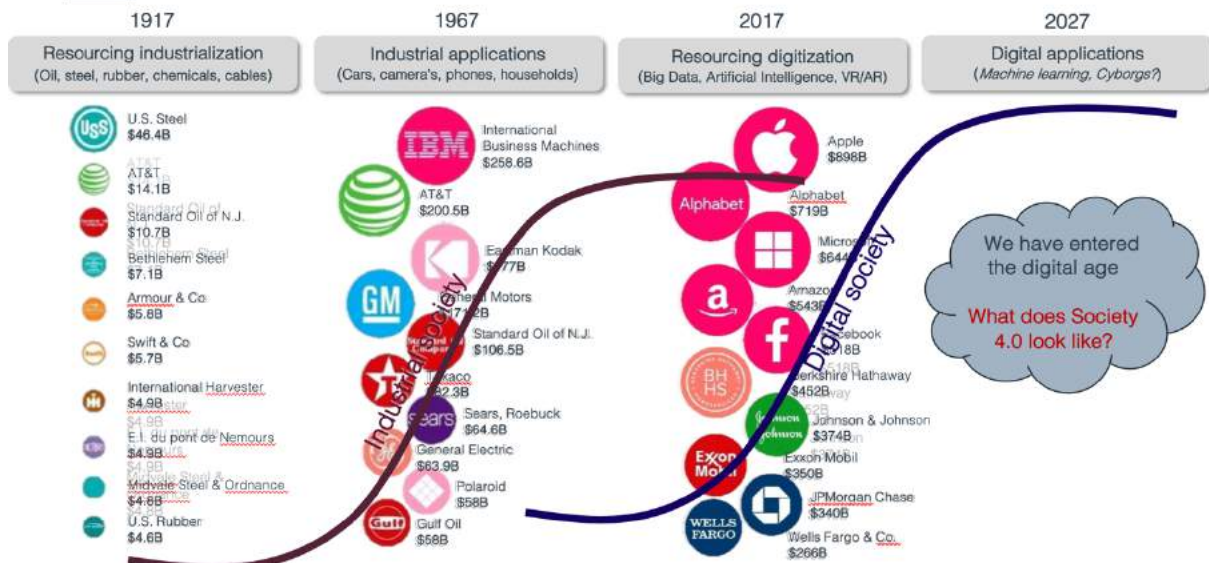
Prof. Dr Bob de Wit houdt zich al heel lang bezig met het kunnen begrijpen van de toekomst van onze samenleving. Hij heeft hierover al verscheidene boeken geschreven en toen er acht jaar geleden werd gesproken over een derde, industriële golf, besloot hij zijn pen op te pakken. Voor zijn gevoel was hier iets veel fundamenteels aan de hand. Hij deed onderzoek en toen hij in 2017 werd gevraagd om een oratie op Neyenrode te houden, gaf hij deze de titel *'Aan de vooravond van een maatschappelijke revolutie'*.

Het bleek een vooruitziende blik, want zo voelde het toen drie jaar later toen in het voorjaar van 2020 naar aanleiding van een virus een lockdown werd afgekondigd. 'Mijn hypothese was: dit zou het begin kunnen zijn van de rest van de toekomst en het begin van een maatschappelijke revolutie. Omdat ik hier veel van af wist, zowel over de mortaliteit als over de internationale ontwikkelingen, ben ik hierover gaan publiceren en werd ik al vrij snel gevraagd voor lezingen en andere dingen zoals de documentaire *Covid 19-The System*. Ik besloot het boek dat ik in 2017 naar aanleiding van mijn oratie was begonnen, af te maken en sloot me hiervoor drie maanden op Bonaire af. Het resultaat is mijn boek *Society 4.0*, met als belangrijk thema: de regio's hebben de toekomst.' Leuk detail; naast oud-premier Jan Peter Balkenende was ook Trudy Huisman een van de meelezers.

Signalen uit verleden maken de toekomst

'Als strateeg kijk ik enerzijds naar signalen die de toekomst maken en anderzijds naar patronen uit de geschiedenis. Ongeveer honderd jaar geleden bestond de top 10 van de grootste bedrijven in de VS uit bedrijven die grondstoffen produceerden, zoals olie, staal, en rubber. Vijftig jaar later zag deze top 10 er totaal anders uit: de tien grootste bedrijven waren niet alleen groter geworden, ook waren de grondstofbedrijven uit de lijst verdwenen, op olieproducerende bedrijven na. Het waren nu voornamelijk industriële bedrijven. Bedrijven die in massa, betere en goedkopere producten produceerden. Weer 50 jaar later, in 2017, komt de grootste economische waarde van bedrijven uit de top 10 niet meer uit industriële productie, maar van digitech bedrijven, financiële bedrijven en Big Pharma. Het luidt het einde van een tijdperk in en het begin van een periode waarin we moeten nadenken over hoe de samenleving er in de toekomst eruit zou moeten zien.'

Characteristics of top 10 companies

‘Wat maakt de samenleving van nu bijzonder? We leven tussen twee tijdperken en tussen twee tijdperken is het altijd onrustig en gebeuren ‘vreemde’ dingen. Zo’n overgang naar een ander tijdperk is eerder gebeurd. Als we kijken naar de ontwikkeling van de samenleving tot duizenden jaren terug, dan hebben we een feodaal tijdperk gehad – society 1.0 – waarin landadel machtig en rijk was doordat het ontginnen van land en produceren van agrarische producten de manieren waren om economische waarde te creëren. Dit is 3,5 duizend jaar zo geweest. Daarna gingen we een andere samenleving in met de opkomst van handelssteden. Op den duur was de economische waarde uit (overzeese) handel groter dan uit landbezit en het einde van het feodale tijdperk kwam in zicht. In een periode van acht jaar werd een andere maatschappijvorm georganiseerd, de republiek, een burgermaatschappij van regenten met politieke macht en handelaren met economische macht. Dit was het tijdperk van handel, society 2.0. Het duurde tot 350 jaar geleden, tot het ontstaan van de allereerste machine waarmee in massa kleding werd gemaakt en waar de uitvinding van olie het begin van een industrieel en economisch zeer succesvol tijdperk inluide. Het industriële tijdperk – society 3.0 – kende kapitalisme met partijen en een democratie systeem waarmee de maatschappij vormgegeven werd. Tegenwoordig vormt de industriële output niet meer de economische drijfveer voor waardecreatie, maar andere dingen, zoals computers en digitale technologieën. We zijn op weg naar weer een nieuw tijdperk en zitten nu een jaar tussen tijdperk 3.0 en 4.0, en dat kan nog wel even zo duren.

Lessons learned

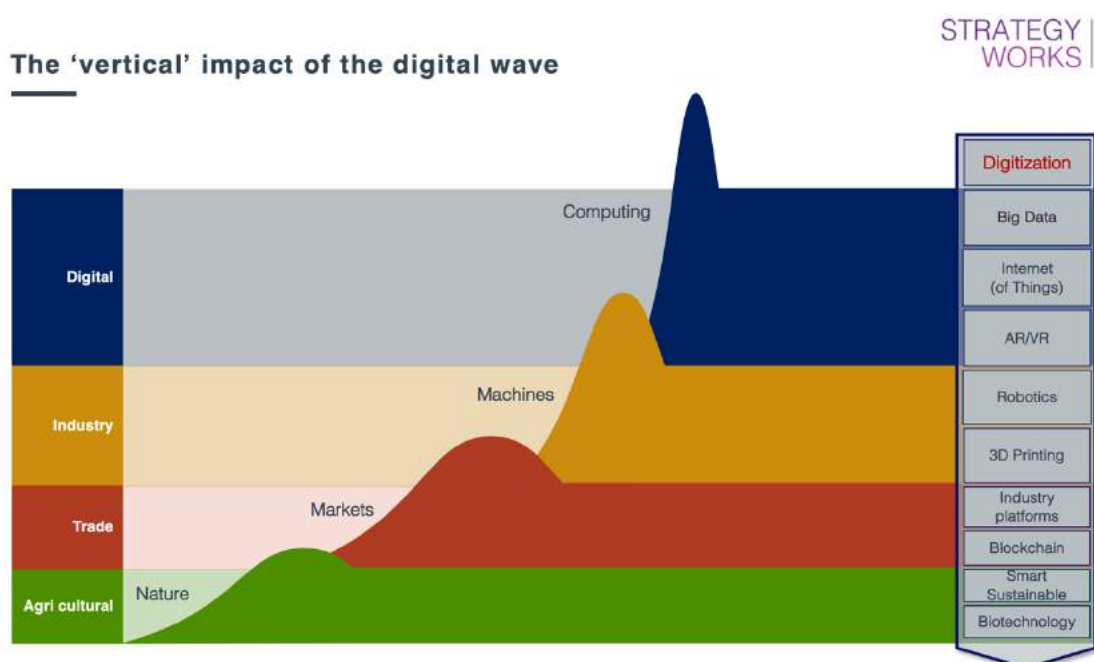
Vanuit ieder tijdperk zijn lessen geleerd. ‘Uit tijdperk 1.0 leerden we over waarde creëren uit de natuur, daarna over de handel van vraag en aanbod, vervolgens over de machinale productie en tegenwoordig over digitalisering. De samenleving wordt complexer doordat we steeds voortbouwen op onze eerdere samenlevingen en nu naast digitalisering dus ook nog te maken hebben met de natuur, handel en het machinale. De maatschappij waar we op weg naartoe zijn, wordt dan ook een 4-dimensionale. De golven zijn daarbij steeds sneller: het eerste tijdperk nam 3,5 duizend jaar in beslag, het tweede 350 en het derde 250 jaar.

‘Op het punt waar we nu staan hebben we te maken met een fundamentele verticalisering van de digitalisering.’

Er komen digitale technologieën bij die alles veranderen wat hiervoor in de economie is opgebouwd. Op basis daarvan heb ik een taxonomie ontwikkeld.

Big data is bijvoorbeeld een nieuwe bron voor waardecreatie, denk bijvoorbeeld aan het verkopen van gegevens door bijvoorbeeld een Facebook. Of, als voorbeeld van het *internet of things*, een distributiecentrum in Andover waar niemand meer werkt, maar wat volledig digitaal opereert. Het gevolg van deze digitalisering betekent een veranderende rol van betaald werk. Of VR-technologie, een ontwikkeling die iets kan betekenen voor bijvoorbeeld de manier van opleiden, zoals van hartchirurgen. Het zijn drie basistechnologieën die, als ze gecombineerd worden met alles wat ervoor is gebeurd, daarnaast kunnen bijdragen aan ontwikkelingen op het gebied van:

- Robotisering: robots kunnen taken en handelingen van mensen overnemen
- 3D-printing: het lokaal uitprinten van producten (ook van organisch materiaal) maakt producerende bedrijven overbodig met alle gevolgen voor werkgelegenheid
- Digitalisering van de markt van vraag en aanbod: ontwikkeling van platform economie die tussenkomst van mens overbodig maakt
- Blockchain technologie: consument wordt producent. In tegenstelling tot top down van de industriële samenleving, is het bottom up vanuit de consument die producent wordt
- Smart sustainability: een voorbeeld hiervan is Versailles city farming waarbij bewoners met een eigen agricultuur worden betrokken bij het creëren van economische waarde door lokaal zelf te produceren
- Biotechnologie: waarbij het ontwikkelen van bijvoorbeeld kweekvlees ook antwoord probeert te geven op de vraag hoe je met nieuwe technologie eenzelfde behoefte (produceren van voeding) kunt vervullen

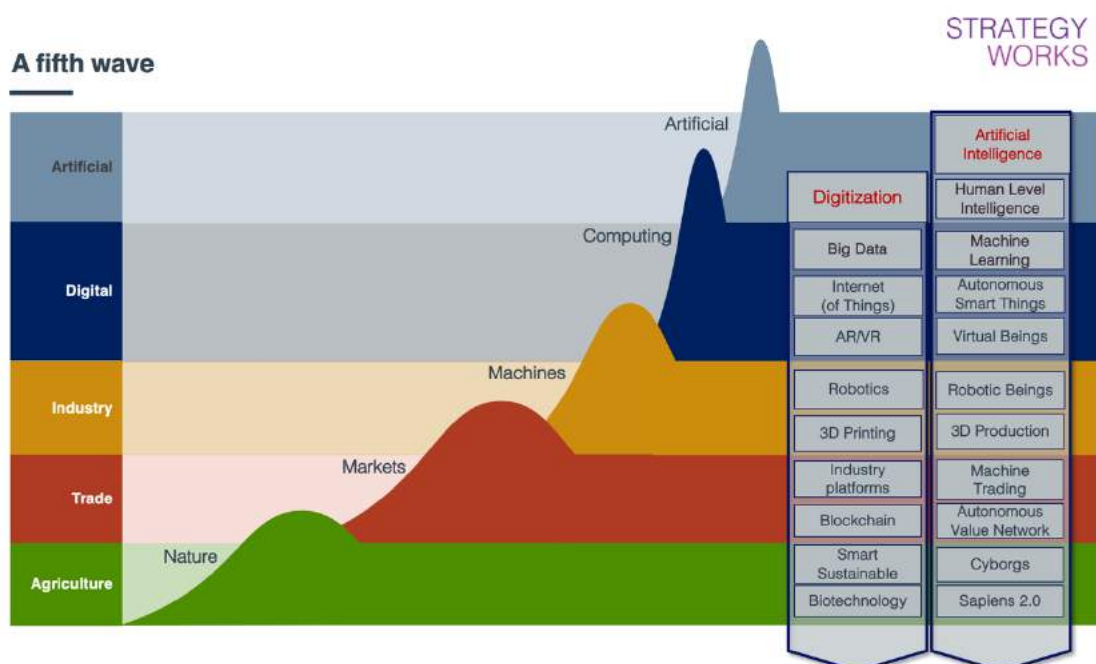

‘Kunstmatige intelligentie komt hier nu bij en dit levert interessante combinaties, eindeloze mogelijkheden, maar ook gevaren op.’

De Vijfde golf is begonnen

De vijfde golf is volgens Bob de Wit al begonnen met het ontwikkelen van kunstmatige intelligentie. ‘Ze zijn begonnen met een mier en zijn nu zover dat ze een aap kunnen laten gamen. Het duurt tussen de 5 en tien jaar voordat kunstmatige intelligentie die van de mens voorbij zal gaan met een IQ van 200-300. Het gaat dan niet alleen om analytisch vermogen of geheugen, maar de hele *human level of intelligence* : alle aspecten die de mens uniek maken, inclusief conceptueel vermogen, abstractie vermogen, emotionele intelligentie, creativiteit. Ook computers beheersen dat straks. Elon Musk zei het al: “De grootste bedreiging voor onze samenleving is kunstmatige intelligentie.” Het betekent iets voor onze samenleving, want we moeten een samenleving creëren die om kan gaan met intelligentie die intelligenter is dan wij. In het tweede deel van mijn taxonomie is het gevolg te zien. Kunstmatige intelligentie komt hier nu bij en dit levert interessante combinaties, eindeloze mogelijkheden, maar ook gevaren op.’

‘Als je bijvoorbeeld kunstmatige intelligentie toevoegt aan technologieën zoals Big Data, heeft dat gevolgen voor heel veel beroepen. Robots concurreerden eerder alleen met machines, maar gaan dat nu ook doen met intelligente beroepen zoals die van arts, accountant, controller en jurist. Het geldt ook voor andere technologieën waar je kunstmatige intelligentie bovenop gooit. Zoals intelligente auto’s, intelligente systemen. Op een gegeven moment kun je niet meer onderscheiden wat mens en wat machine is. Neem bijvoorbeeld de kunstmatige nieuwslezer: waarbij een algoritme permanent op zoek is naar nieuws, dit wordt vertaald naar een agenda (wat is het belangrijkste), dit wordt omgezet in tekst, de tekst wordt omgezet in spraak, en de spraak wordt gecombineerd met de gezichtsuitdrukking van een hologram dat is gemaakt op basis van een bestaande nieuwslezer: een *digital twin* is geboren. Het is niet meer te onderscheiden wat realiteit is en wat niet.

Daarnaast is men ook bezig om de mens zelf te veranderen. Als we de strijd met kunstmatige intelligentie aan moeten, moeten we onszelf upgraden. Een voorbeeld hiervan is Neuralink, opgericht door Elon Musk, waarbij de hersenen van een mens via een transmitter gekoppeld worden aan kunstmatige intelligentie. Deze toepassing kan er al binnen 3 tot 5 jaar zijn. Een ander voorbeeld is het toepassen van Fox O4-peptide, waarvan bij toeval bij muizen werd ontdekt dat het verjongend werkte. Inmiddels is het al zover dat dit product via Alibaba.com te koop is, ondanks dat het effect hiervan op mensen nog niet in studies is onderzocht. Voor alle deze voorbeelden geldt, het gaat niet zozeer om de technologie, maar het is maar net wat je ermee doet dat wat het een ethische vraagstuk maakt.'

Samenleving gaat fundamenteel veranderen

De fundamentele verandering waar de samenleving voor staat, zorgt voor een aantal belangrijke ontwikkelingen, zoals bijvoorbeeld voor de rol van betaald werk. 'Veel arbeid wordt overgenomen door technologie en een derde van de banen zal verdwijnen. Het betekent een nieuw economisch model. In het industriële tijdperk leverde de massaproductie, massa aan werkgelegenheid op. Door het ontvangen inkomen kon de massa dat besteden en vormde zo de economische motor achter de industriële samenleving. Als dat ergens komt te stikken, staat motor stil. In een nieuw economisch model, bijvoorbeeld op basis van blockchain technologie waarbij consumenten producenten worden, wordt waarde niet meer gecreëerd door massaproductie, maar door onderdeel te zijn van een regionale economie. Denk aan decentraal en op regionaal niveau dingen produceren en printen, voedselvoorziening organiseren, kleding et cetera. Als dit gekoppeld wordt aan blockchain technologie met een lokale munteenheid (in Nederland zijn hier al 40 van) kunnen ook maatschappelijke diensten op dezelfde schaal decentraal geregeld worden. Het is een ander economisch en bottom up model.'

'Mensen in bedrijven werden voorheen gezien als machines: *human resources* die hele dagen dienstdeden. Door minder werk, gaat dit veranderen. Als er minder werk is, zullen we onze tijd heel anders moeten indelen, dit betekent een ander economisch model en een ander verdienmodel. Hierdoor komen ook andere aspecten aan het licht. Vragen als: waar doen we het allemaal voor? Religies en het geestesleven worden belangrijker, boven het economisch leven.'

Een andere belangrijke ontwikkeling: in het industriële tijdperk was iedereen betrokken bij het arbeidsproces en daardoor was de economische waarde eerlijker verdeeld over mensen in de samenleving. Sinds de jaren 80 is een trend in gang gezet waarbij die eerlijke verdeling onder druk is komen te staan. Wat de top 1% kan verdelen is verdubbeld, terwijl wat 50% van de bevolking aan economische waarde te verdelen heeft, is gehalveerd. Het roept een fundamenteel vraagstuk op: wat voor soort samenleving wordt dit?

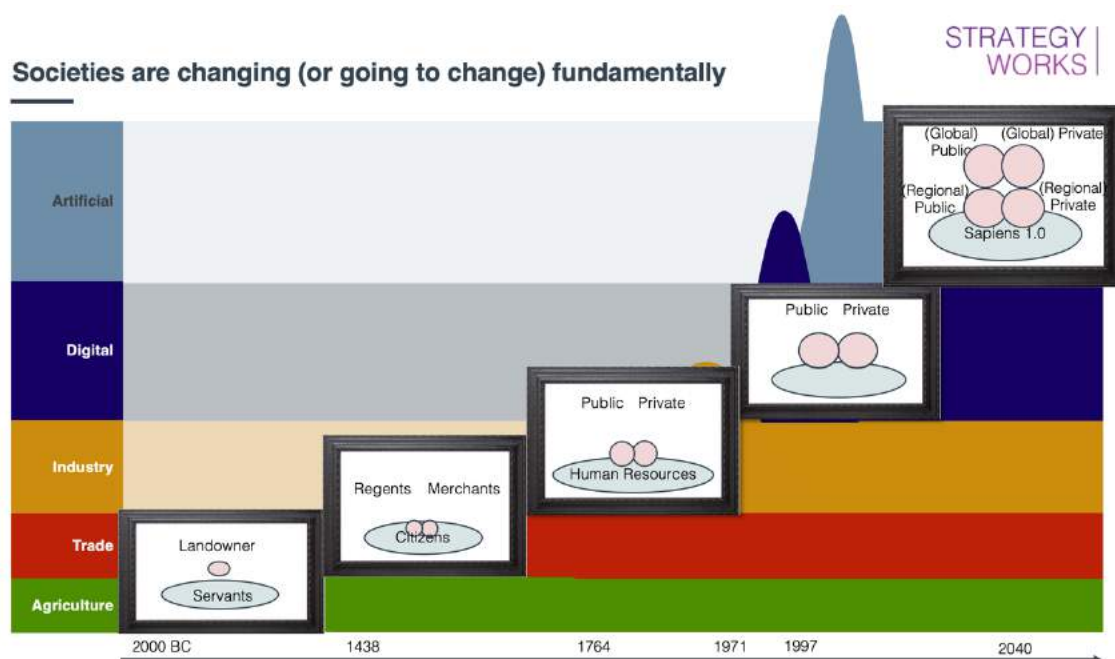
Een laatste ontwikkeling tenslotte, is de rol die technologie kan hebben en de invloed hiervan. Een voorbeeld: de invoering van een burgerscore in China. Hierbij wordt alles wat je doet, gewogen aan de hand van een score. Heb je een hoge score? Dan krijg je een paspoort, rijbewijs, kinderen mogen naar school en je ontvangt gezondheidszorg. Heb je te weinig punten dan krijg je dit allemaal niet. Vorig jaar nog werden op de luchthaven van Beijing een miljoen Chinezen tegengehouden omdat ze te weinig punten hadden. De burgerscore is zo een controlemiddel dat dankzij technologie ook eenvoudig verhoogd

kan worden om de bevolking steeds meer in de pas te laten lopen. Weer zo'n ethisch vraagstuk over de controle die technologie over mensen kan hebben.

‘Het gaat niet zozeer om de technologie, maar het is maar net wat je ermee doet dat wat het een ethische vraagstuk maakt.’

‘Als je deze ontwikkelingen achter elkaar zet, wat betekent dit dan? Ik ga hiervoor terug naar het begin van mijn verhaal. We begonnen in feodaal tijdperk met 1% rijken en machtigen die alles bepaalden en 90% van de bevolking die arm en machteloos was. Dat veranderde met de komst van de republiek waarmee een handelstijdperk werd opgezet. Er was geen koning meer en vanuit de burgerbevolking vertegenwoordigden de regenten het volk en de handelaren werden verantwoordelijk voor de handel. Dit was een echte burgermaatschappij, waarbij alle publieke activiteiten door burgers werden georganiseerd. Hierna kwamen we in het industriële tijdperk terecht met bedrijven die vanuit de maatschappij zelf gingen ondernemen. Op den duur werden deze bedrijven steeds groter. Niet alleen bedrijven werden groter, ook de overheid werd groter en kwam meer los te staan van de burger. Veel activiteiten die voorheen door burgers zelf werden gedaan, werden inmiddels door de overheid georganiseerd. De overheid zorgde dat welzijn goed geregeld was, de bedrijven zorgden dat welvaart goed geregeld was. De drie partijen werden steeds meer van elkaar losgekoppeld.

Nu zitten we in een tussentijd met een grote groep burgers die passief, en vooral consument zijn, een hele grote overheid en hele grote bedrijven. Er zijn verschillende dingen gebeurd die de toekomst bepalen. Sommige bedrijven zijn zo groot, groter dan landen. Hierdoor is de machtsverhouding tussen landen en bedrijven veranderd: ik noem dat in mijn boek *nations states* en *coporate states*. Bedrijven gedragen zich steeds meer als staten. In het industriële tijdperk was het zo dat als je als bedrijf ergens zaken wilde doen, je je moest aanpassen aan de wetten van het land. Nu moeten we ons als land steeds meer aanpassen aan bedrijven.’

'Steeds meer vraagstukken zijn globale vraagstukken geworden, bijvoorbeeld op gebied van gezondheidszorg, klimaat, plastic soep. Ook op publieke domein; het aantal ngo's is toegenomen van 400 naar 4000. Hier zitten veel goede organisaties tussen, maar ook een aantal kwade. De hele grote bedrijven in het wereldwijde speelveld zijn geen democratieën, de hele grote ngo's zijn geen democratieën, de VN is geen democratie, Europa is geen democratie en charitatieve organisaties zijn ook geen democratieën. Kortom; op wereldschaal worden alle grote vraagstukken afgehandeld door organisaties die geen democratische feedback hebben. De meesten ervan deugen, maar niet allemaal. Zeker als private, corporate states gaan samenwerken en gelijke belangen hebben in combinatie met ngo's, betekent dat geld en macht en dat wil nog weleens fout gaan.

Wie heeft de macht?

'Waar gaat dit alles heen? Het is de hoofdvraag die ik in mijn boek behandeld heb. De afstand tussen het wereldwijde speelveld en een land wordt steeds groter. We moeten gaan nadenken wat de rol van Europa is in de wereld. Op wereldschaal zijn het grote ngo's die bepalen en speelt nationaal niveau een steeds minder grote rol. De echte vragen worden op wereldschaal afgehandeld en alles tussen dat en de manier van produceren op regionschaal lijkt overbodig te zijn. Dit maakt onrustig. Als ik Nederland opnieuw zou mogen vormgeven als strateeg, zou ik op basis van technologie veertig nieuwe autonome regio's maken die in alles wat nodig is, zoals voeding, gezondheidszorg en scholen zelf kunnen voorzien. Deze regio's zou ik vervolgens horizontaal laten samenwerken. Maar voorlopig is het nog niet zover en zitten we met een Den Haag dat haar macht ziet weglopen naar boven of naar onderen en dat probeert dit tegen te houden.

Het is de vraag waar de echte macht komt te liggen? Bij grote bedrijven op wereldschaal, bij een elite maatschappij waarbij een kleine elite van bedrijven en ngo's de regie over de wereld overneemt? Of creëren we weer een nieuwe burgermaatschappij waarbij het decentraal georganiseerd wordt en iets van een democratie gemaakt wordt? Het is het kruispunt waar we nu op staan, tussen twee tijdperken in. Het is altijd zo geweest dat het tussen twee tijdperken in onrustig was, er zijn dan altijd mensen met een andere visie, mensen zijn bang, en er zijn mensen die misbruik van deze situatie willen maken.

In mijn boek probeer ik antwoord te geven op de vraag wat een mooiere en beter maatschappij is. In de samenleving van de toekomst, society 4.0 wordt regio 4.0 belangrijker. De regio's moeten de regie oppakken en een aantal regio's zijn hierin al heel actief zoals Regio Zwolle en Westland. Regio's moeten gaan samenwerken en samen het verschil gaan maken. Laat mijn lezing een inspiratie zijn om hierover na te denken vanuit Zwolle zodat daar een visie op gevormd kan worden waarmee we een mooie toekomst tegemoet kunnen gaan.'

'In the near future there will be a revolution of private companies and industries, a revolution of public organizations and governance, a revolution of the role of work in the economy in our live, a revolution of the human race that will be upgraded by digitech and biotech. We live on the eve of a societal revolution.'

Vragen vanuit de groep

Arjan Gosker: Kun je nog meer duiden over de ethische kant, zoals bij het verhaal van China?

Bob de Wit: Tussen tijdperken is het altijd onrustig. Ook voor aanvang van het industriële tijdperk. Olie was toen heel belangrijk. In VS was het Standard Oil die had bedacht de baas te worden van alle olie. Het heeft toen alle olievelden opgekocht en werd monopolist van olie. De hele Amerikaanse economie was afhankelijk van dit bedrijf. Dat vonden ze geen goed idee en zo werd Standard Oil na een rechtszaak opgeknipt in zeven oliemaatschappijen. Daarna werd de anti-kartelwet ontwikkeld om te zorgen voor meer marktwerking. Hiermee wil ik zeggen: eerst zijn er partijen en die zien het niet, dan maakt een aantal misbruik, dan gaat het een tijdje fout, dan komt er een correctie en dan pas kom je in het volgende tijdperk. Daar zitten we nu in. Er zijn allerlei ethische vraagstukken, daar vallen mensen over, het wordt geagendeerd, dan gaan we erover nadenken en dan komen er nieuwe regels.

Evert Leideman: Het is interessant om te kijken welke golven we hebben gehad en wat er nu aankomt, maar durf jij ook te voorspellen welke golven daarna komen?

Bob de Wit: Quantum computing zou er een kunnen zijn. In mijn boek heb ik digitale technologie, het eerste deel van de taxonomie 4.1 genoemd, kunstmatige intelligentie heb ik 4.2 genoemd, 4.3 zou quantum computing zijn en nanotechnologie 4.4.

Evert: Wat me opvalt is dat mensen bang zijn voor technologie die slimmer is, maar de mens ontwikkeld zich ook. Kijk naar millennials en hoe die met technologie omgaan. Komt er niet een generatie aan die hier minder bang voor is en hier op een hele andere manier mee gaat werken? Ik zie ook kansen doordat we naar een wereld toegroeien waarin een dusdanige productiviteit is dat er voor iedereen een basisinkomen kan zijn, en een hele hoge mate van welvaart dus volgens mij moet er op die manier naar kijken.

Bob de Wit: Eens, daarom heb ik ook verwezen naar decentrale productie, waarbij consumenten producenten worden, het is de eerste gedachte van een basisinkomen. Wat vaak wordt gezegd: overhead van overheid zo groot dat als we dat afschaffen en we geven iedereen een basisinkomen, het goedkoper is. Wat je dan doet is belastinggeld anders herverdelen. Mijn definitie van universal basic income: op het moment dat je consumenten producenten laat zijn en je hebt er waarde voor op een munt, kun je onderling ruilen, en dan kun je met z'n allen een economische maatschappelijke waarde maken waardoor iedereen een rol gaat krijgen. Je moet dus kijken naar het economisch model. Het betekent dat veel meer mensen meer vrijetijd hebben, daar gelukkig van worden en er meer ruimte is voor geestelijk leven. Wat mij betreft heeft het alles in zich om een betere wereld te maken.

Joris de Leur: Als je kijkt naar coronacrisis, zie je daar dan niet dat de rol van de overheid nog niet is uitgespeeld? Dit is een gezondheids crisis waarbij de nodige vraagtekens worden gesteld over hoe de gezondheidszorg is georganiseerd, met name bij de marktwerking in de zorg, dat dit misschien weer terug moet naar de overheid?

Bob de Wit: In het handelstijdperk werd zorg door burgers geregeld, later werd dat door de staat overgenomen en anders georganiseerd, werd het publiek domein. Daarna bleek dit niet zo efficiënt te zijn en werden heel veel dingen geprivatiseerd waardoor meer op rendement gestuurd ging worden. Langzamerhand kwamen we in een systeem dat niet gedreven werd door waarde voor de burger, maar vanuit financiële waarde. Dat heeft heel veel spanning opgeleverd en moet anders aangestuurd worden. Ten tweede is het zo dat heel veel vraagstukken op wereldschaal zitten. Bij een pandemie moeten alle landen beslissingsbevoegdheid overdragen aan een ngo, in dit geval de WHO, anders kun je het internationaal niet coördineren. Heel veel van de maatregelen vanuit Den Haag worden ergens anders besloten. Dan zie je die spanning ontstaan. Tussen twee tijdperken in is er altijd ambitie van partijen om heel machtig en rijk te worden en ik herken dit daarom als een maatschappelijke crisis, als begin van een maatschappelijke revolutie en niet als een gezondheids crisis.

Societies are going to change fundamentally

Over Prof. Dr. Bob de Wit

Bob de Wit is hoogleraar Strategisch Leiderschap aan Nyenrode Business Universiteit en directeur van Strategy Works, een Rotterdams adviesbureau dat al ruim 20 jaar actief is in strategieontwikkeling. Daarnaast is hij lid van de Rotterdam Economic Board en lid van de International Advisory Board Rotterdam. Van 2003 tot 2009 was hij voorzitter van de Dutch Society for Strategic Management (VSB).

Bob de Wit heeft een Bachelor in de Psychologie, een Master van IIB en een PhD in Management Science. Van 1986 tot 1996 was hij Professor Strategisch Management aan de Rotterdam School of Management, en van 1996 tot 2012 Professor Strategie en Associate Dean for Research aan de Maastricht School of Management. Dit verslag is een weergave van de lezing die Bob de Wit digitaal op 27 mei 2021 gaf.

Meer informatie over GrootZwolle is te vinden op www.grootzwolle.nl

Tekst: Merijn de Leur-van Duyn | www.boekmerijn.nl